

ESKİ KONYA VE KONYA'DA YAŞANTI -1-

Giriş

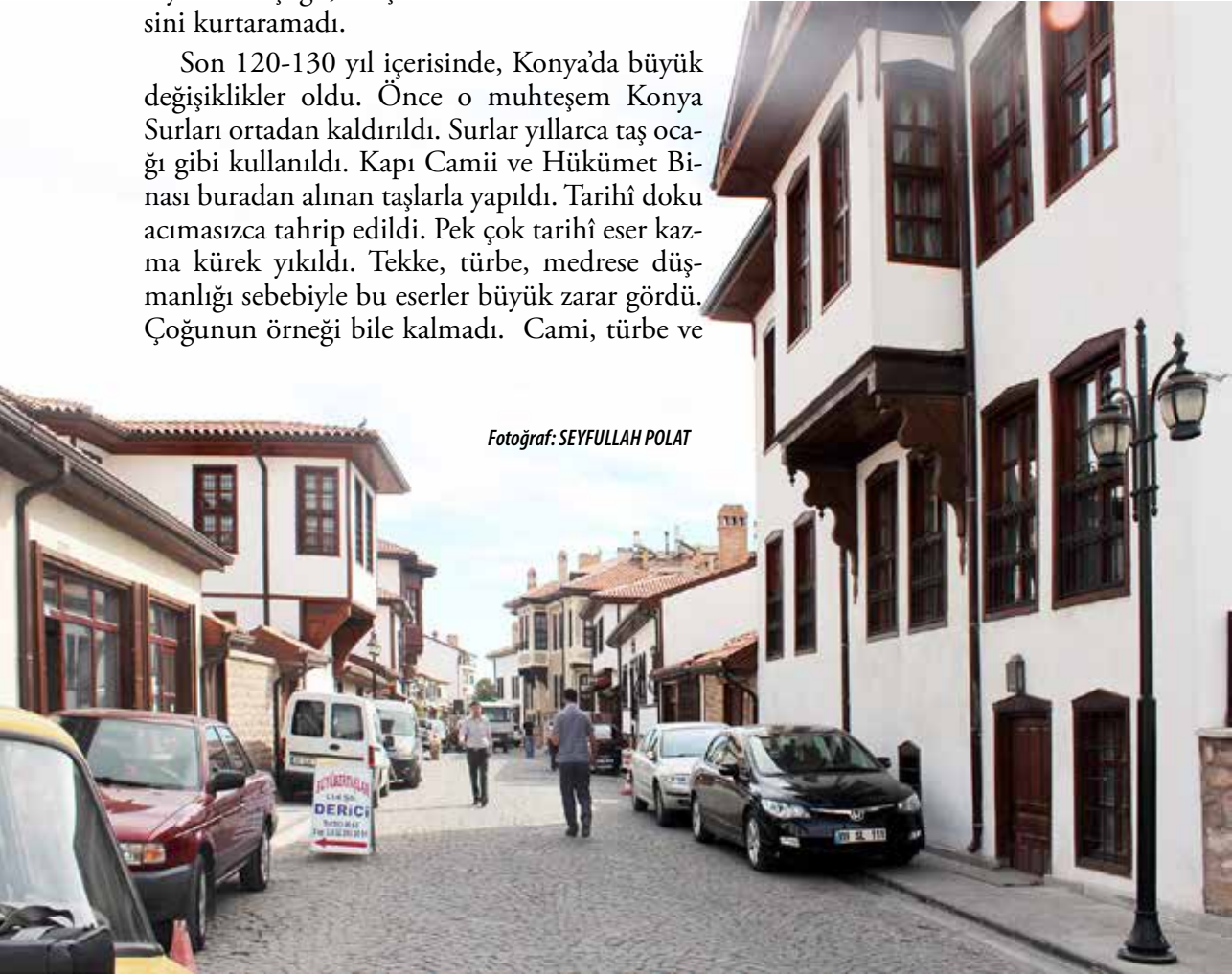
Konya bir zamanlar başkentti. Zengin bir tarihî dokuya sahipti. Asırlar boyu bir ilim, irfan ve cazibe merkezi olarak tanındı. Dünyada eşine ender rastlanan Konya surları ve tarihî yapıları ile dillere destan bir şehirdi. Bu sebeple de asırlar boyu Konya, seyyahların uğrak yeri oldu. Konya'ya bir kere bile uğrayanların çoğu, bu şehrin cazibesinden kendisini kurtaramadı.

Son 120-130 yıl içerisinde, Konya'da büyük değişiklikler oldu. Önce o muhteşem Konya Surları ortadan kaldırıldı. Surlar yıllarca taş ocağı gibi kullanıldı. Kapı Camii ve Hükümet Binası buradan alınan taşlarla yapıldı. Tarihî doku acımasızca tahrip edildi. Pek çok tarihî eser kazma kürek yıkıldı. Tekke, türbe, medrese düşmanlığı sebebiyle bu eserler büyük zarar gördü. Çoğunun örneği bile kalmadı. Cami, türbe ve

M. Ali UZ

Fotoğraf: SEYFULLAH POLAT

zaviye çevrelerindeki hazirelerden eser bırakılmadı. Şehir içinde ve çevresinde pek çok tarihî kabristan yeri parsellenerek satıldı. Yerlerine iş yerleri ve meskenler yapıldı. Tarihî kabir taşları lağımlarda kapak taşı olarak kullanıldı. Yeşil alan, meyden açma ve yol geçirme bu yıkımlara sebep olarak gösterildi. Neticede Konya, bir ilim adamımızın da ifade ettiği gibi, “Hafızasını kaybeden şehir” durumuna düşürüldü. Osmanlı’nın son dönemlerinde Konya’da başlayan tahribat Cumhuriyet Döneminde hızlanarak devam etti. Maalesef tarihî eserlerin zengin vakıfları, kapanın elinde kaldı. Zamanla tahrip olan tarihî eserler, onarılacağı yerde ortadan kaldırıldı.

Konya’da sadece tarihî doku değişmedi, yaşantı değişti. Duygu ve düşünceler bile değişikliğe uğradı. Asırların süzgecinden geçip gelen örf ve âdetlerimiz de bu tahribattan nasibini aldı. Zaman zaman insanların, “Zaman çok

değişti” gibi sızlanmaları ile karşılaşıyoruz. Aslında değişen zaman değil, insandı. Bunun farkına varılamadı.

Biz bu çalışmamızda zaman, mekân (çevre) ve insan üçgeni içerisinde Konya’daki bu değişiklikleri ele alacak, zaman zaman Osmanlı’nın son dönemlerini, zaman zaman da çocukluğumuzun Konya’sını ve yaşantısını anlatmaya çalışacağız.

Konumuz insan, çevre ve zaman olunca üzerinde durulması gereken önemli bir nokta daha var o da; ele alacağımız zaman içerisinde insanların sosyal ve ekonomik büyük travmalar geçirmiş olmasıdır. Bu insanlar üst üste savaşlar, kıtlıklar, kuraklıklar ve salgın hastalıklar gördü. Konya bu dönemde Balkanlar’da, Çanakkale’de, Sina’da ve Kafkas Cephesi’nde pek çok şehit verdi. İnsanlar yıllarca fakirlikle mücadele etti. İki nesildir günümüz insanı ise, ne savaş gördü ve ne de kıtlık. Eskiden insanlar son dere-

ce sabırlı ve tutumlu idi. Hayatlarında israfın ve savurganlığın yeri yoktu. O insanlar, yokluk içerisinde paylaşmayı biliyordu. O zamanlar toplumu, bu alışkanlıklar ve atalarımızın kurduğu çeşitli konulardaki vakıflar ayakta tutuyordu. Bir de tek parti dönemi baskıları toplumda büyük sıkıntılara sebep oldu. İşte iki dönem arasında en büyük değişikliklerden birisi de bu konularda oldu. Bu hususun da dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz.

Bugüne kadar Konya ve yaşantısı için çok şey söylendi ve yazıldı, ama Konya'nın son yüz- yüz yirmi yılı için derli toplu ve her yönüyle Konya'yı anlatan bir eser meydana getirilemedi. Meydana gelen değişiklikler ortaya konmadı. Her geçen gün belge ve bilgiler yok olmaya devam etti. Zararın neresinden dönerseniz kardır, hesabı bu işe başlamanın faydalı olacağını düşündük.

Bu konuda başarılı olabilir, geleceğe ve yeni nesillere bir şeyler aktarabilirsek kendimizi bahtiyar sayacağız.

ESKİ KONYA EVLERİ

Düz bir ovada ve doğuya doğru eğimli bir araziye kurulan Konya'nın çevresi başta, Evliya Çelebi'miz olmak üzere pek çok seyyahın da ifade ettiği gibi bağlık, bahçelik, yeşil bir alanla çevrili idi. Konya'yı Konya yapan da bu yeşillikti. Meram Çayı, ileride de anlatılacağı üzere, sadece Meram'a değil bütün bir Konya'ya hayat veriyordu..

Konya'nın yerlileri yaz aylarını bu yeşil bölgelerde geçirir ve sonbahardan sonra şehir evlerine döner-

di. Konya zenginleri ve eşrafının yazlıkları genellikle Meram'da idi. O zamanlar Meram'da bağı, Türbe Önü'nde evi olmak bir ayrıcalıktı. Eğer bu ailenin bir de Bedesten'de dükkânı varsa Konya'nın en bahtiyar insanları bunlardı. Bu insanlar Konya'nın ileri gelen esnaf ve eşrafindan sayılırdı. Eskiden en fakir ailenin bile, ya Arapöldüren'de, ya Küçük veya Büyük Kumköpü'de veyahut da Musalla'da bağı vardır. Bu sebeple eski Konya'yı ve eski Konya'da yaşantıyı anlatırken şehir ve bağ evlerini ve buralardaki yaşantıyı ayrı ayrı ele almak gerekir.

Selçuklu Döneminden itibaren önce Dış Kale Surları içerisinde oluşan mahalleler kısa sürede sur dışında da oluşumunu tamamlar ve fazla değişikliğe uğramadan Osmanlı'nın son dönemlerine kadar gelir. Oldukça dar ve dibi çıkmaz sokaklar içerisindeki bahçeli veya küçük avlulu evler genellikle tek katlı ve kara yapı adı verilen toprak damlı evlerdir. Bu evlerin temeller taştan, üst tarafı kerpiçten, çelenleri ise kamıştıdır.

Genellikle bir avlu çevresinde yer alan eski Konya evlerinde, cümle kapısından (sokak kapısı) içeri girildiğinde ilk olarak misafirlerin ağırlandığı bir-iki odalı hariciye bölümü ile karşılaşılır. Ondan sonra hane halkının oturduğu bölüm gelir. Konya şehir evlerinde genellikle kış aylarında oturulduğu için oturma odaları güneye bakar. Mutfak ve kiler ise evin kuzey tarafındadır. Burada yiyecekler daha sağlıklı korunmuş olur. Çamaşır ve içme için kullanılacak sular, mahalle çeşmesinden temin edilir. Ayrıca su ihtiyacı için her evde mutlaka kuyu bulunur.

Kara örtü denilen ve toprakla

örtülen evlerin akmaması için damlar loğ taşı denilen yuvarlak bir taşla pekiştirilir. Ot bitmemesi için de dama tuz veya çorak toprak dökülür. Ot biten dam mutlaka akar.

Kerpiçten inşa edilen bu evlerin duvarlarının kalınlığı nerede ise bir metreye yaklaştığı için evler son derece sağlıklıdır. Bu evler kışları sıcak, yazları serin olur.

Bu evlerin damlarının akması yanında, eskiden Konya'da çok kar yağdığı için kışın da karların kü-rünmesi de büyük problemlerden birisi idi. İnsanlar evlerinin karını ya kendileri kürür veya kar yağışı durduktan sonra, sokaktan geçen kar kürüyücülerine kürüttürürlerdi. Günümüzde Konya'da hemen hemen toprak damlı ev kalmadı gibi.

Damları çatılı ve kiremitli evler Osmanlı'nın son dönemlerine doğru görülmeye başlar. Hatta bir ara belediyeler evlerin çatılı olması için mecburiyet getirilirse de, bu karar uzun zaman uygulanamaz. Çatılı evler sonra, daha sık görülmeye başlar. Bir dönemlerde Koyunoğlu

müzesi olarak kullanılan ev örneğinde olduğu gibi Konya'da iki katlı ve üstü çatılı evler de vardır. İki katlı evlerin genellikle mabeynleri ile bazı odaları cumbalıdır. Buralarda ayrıca sedirler bulunur. Buralarda oturmak bir başkadır.

Konya'da görülen bir ev tipi de tahtaboşlu evlerdir. Bu evlerde sekiz-on basamakla tahtaboşa çıkılır. Tahtaboşun arkasında odalar vardır. Tahtaboşun üstü kapalı, üç tarafı açıktır. Bu evler hem yaz, hem de kış için oturmaya elverişlidir.

Tabii Konya evleri bu evlerden de ibaret değildi. Konya'da köşkler, konaklar da eksik değildi. Bazı zengin evleri ve çelebi konakları da, Mevlâna Dergahı civarında yoğunlaşıyordu. Şehir merkezinde Marunilerden kalan görkemli evlerin çoğu yıkılsa da bazıları hâlâ ayakta-dır. Konya'da bunun iki örneği Tahir Paşa Camii karşısında bulunmaktadır. Eski belediye binası da bunlardan Yusuf Şar'ın konağı idi.

• Devam Edecek

DEDE MOLLA

Ahmet ÇELİK

Cumra-Dedemoğlu köyüne veteriner hekim Hüseyin Çalışkan beyle ilk olarak bir yaz mevsiminde gitmiştik. O zamanlar Çumra'da ikamet etmekteydim. Dedemoğlu köyü 50-300 hanelik bir köy. Dede Molla'nın köyün dışındaki mezarlık içindeki kabri ise duvarı yıkık bir mezarlıkla çevriliydi. Önünde bir ırmak vardı. İçerisi kuru otlarla kaplı olduğu için giremediğimizden Fatih'a'yı uzak-tan okumuştuk.

Daha sonra Çumra'dan ayrılıp Konya'ya geldik. Aynı köyde öğretmen bir arkadaştan Dede Molla Türbesi'nin resmini çekmesini defalarca istediğim halde bir türlü çekmeye fırsatı olmadı.

2013 yılı Ocak ayı içinde güzel bir tevafukla yine Hüseyin Çalışkan beyin delaletiyle bir ikinci sonrası Dede Molla'nın türbesini ziyaret etme imkânı buldum. Aradan geçen on beş yılda çok şey değişmiş.

Dede Molla Kim? Hakkında pek fazla bilgi yok. Anlatılan menkıbelere göre Yavuz Sultan Selim'in bir seferi sırasında yolu Çumra'dan geçer. Padişah ordunun önünde ilerlerken tarlasında çalışan bir zatla karşılaşır. Fakat ihtiyar sultana pek iltifat göstermez. İşine devam eder. İhtiyarın kayıtsızlığına hayret eden Yavuz Sultan Selim: "Baba duydun mu padişah sefer gidiyormuş?" der.

İhtiyar: "İnşallah hayırlı olur. Emeline nail ve muvaffak olarak dönersin. Mevla yolunu açık eylesin" der ve işiyle meşgul olur. (Hasan Özender, Konya Velileri, Konya 1990, s. 191-194)

Yavuz Sultan Selim: "Dede uzak yerden geliyoruz karnımız aç biz doyuracak neyin var" der. İhtiyar tarlanın kenarına çattığı iki taş üzerinde pişmekte olan tencereyi işaret ederek: "Pilav pişmek üzeredir. Oturun karnınızı doyurun" der. Yavuz Sultan Selim: "İyi ama arkamda kalabalık bir ordu gelmekte o pilav kime yetecek?" der. İhtiyar: "O pilav orduna da yeter inşallah" der. Bir tencere pilav sultana da ordusuna da yeter. Sultan ve yanındakiler ermiş bir zatla karşı karşıya olduğunu anlar ve hayır duasını alarak ordusuyla birlikte yola devam ederler.

Yavuz, muzaffer olarak aynı yollardan geri dönerken pilavını yediği ihtiyarı hatırlar. Tekrar hayır duasını almak için yanına uğrar. Kısa bir sohbetten sonra ihtiyara kendisinden bir isteği olup olmadığını sorar. Dede Molla: "Padişahım mendilimi geri ver, başka bir şey istemem" der. Sultan bir an durur, mendili düşünür ve hatırlar. Savaşların birinde Yavuz Sultan Selim kolundan hafif bir yara almıştır. Yanında savaşmakta olan ihtiyar bir asker hemen konyundan mendilini çıkarıp padişah-

hın koluna sarar. Tekrar savaşa döner. Padişah anlar ki o yanında savaşıyor ve koluna mendili bağlayan erde karşısındaki ihtiyardır. Yavuz, Dede Molla'ya ihsanda

bulunmak ister fakat Dede Molla'ya bir şey kabul ettiremez. Bunun üzerine o civardan öşür vergisinin alınmamasını emreder. (M. Ali Uz, Konya Âlimleri ve Velileri, Konya 2004, s.126-127)

Selçuk Es ise 1976 yılında bir grup arkadaşı ile Dedemoğlu köyüne adını veren Dede Molla'nın türbesine yaptığı ziyaret ve gözlemlerini "Yatırırlarımızın Akibeti" adlı yazı dizisinde şöyle anlatır:

"Çatalhöyükten Dedemoğlu köyüne doğru yola çıktık. Çatalhöyük-Çumra yolunda sağdan ikinci kanal köprüsünden sağa uzanan şoseye döndük. Beş kilometre sonra sığirtlı bir çevre içinde tarihi harap bir köprü ile karşılaştık. Köprü beş gözli olup Ilgın'ın Argıthani nahiyesi içindeki Yavuz Sultan Selim devrinden kalma, Mimar Sinan'ın kalfalık devri köprüsünün aynı. Her yerde olduğu gibi bu tarihi eser de harap ve gözleri dolmuş durumda. Bilhassa korkuluk taşları yarı boydan fazla yıkılmış, aşağıda kurumuş çamurlar içerisinde sürünüyor. Köye girdik cami'nin önünde yaşları altmışın üzerinde 5-6 ihtiyar oturmuş ezan vaktini bekliyorlar. Köyde yattığı rivayet olunan **Taşkın Dede**'nin türbesinin yerini sorduk. Köyün kuzeyinde bir kilometre uzaklıkta yolun sağ tarafında çimento derzli duvarlı ufak kabristan içerisinde bulunduğunu bildirdiler. Gösterilen yere gittik. İçeride yine dört koldan arama yaptık, maalesef Taşkın Baba'ya ait en ufak bir taş kitabe bulamadık. Ancak kabristanın orta kısmına doğru taze tuğla yığılmış bir yer gördük. Köye dönerek camii önünde oturanlara durumu anlattık. Tahmin ettiğimiz gibi tuğla yığını

olan yer Taşkın Baha'ya ait imiş. Bu kabristanın beş yüz metre doğusunda “Kurt Baba” isminde bir evliyaya ait mezar varmış. Maalesef onu görmek mümkün olmadı, “kitabesi varmı? diye sorduk: “Hayır taş yığının-dan ibaret” dediler.

Taşkın Baba (yani Dede Molla), köyde dolaşan efsaneye göre Yavuz Sultan Selim devrinde yaşamış. Osmanlı ordusu, Konya'dan sabah çıkarsak öğle vakti Dedemoğlu köyüne ulaşırken. Padişah orduya öğle yemeği olarak pilav vermek istiyormuş, Padişah “Yetiştiremezsiniz” dediği zaman “Müsaade ediniz yetiştiririm birlikler bundan geçerken karavanalarını uzatsınlar kâfidir” demiş. Sultan Selim müsaade etmiş. Baba erenler kazanının altını yakmış pilavı hazırlamış. Ordu tamamen geçip gittiği halde kazanın ağzına kadar pilavın taşmış olarak bulunduğunu hayretle görmüş.

İşte bu efsaneden yararlanarak Taşkın Baba'nın türbesi yapılsa turist akın etmez mi? Tarihi köprü onarılsa Üniversite'nin Mimarlık bölümünün gençleri incelemeye gelmezler mi? Köyden Alibeyhüyüğü'ne gitmek üzere ayrıldık...” (Selçuk Es, Yatırırlarımızın Akıbeti, Yeni Konya, 23-24 Eylül 1976)

Peki, günümüzde **Dede Molla Türbesi** ne durumdadır? Öncelikle mezar duvarları yeniden yapılmış. Önündeki ırmağın bir kısmı doldurulmuş ve yola bakan yerden mezarlığa giriş kapısı açılmış. Ayrıca Dede Molla'nın kabrinin üzerine dört sütun üzerine bir örtü konulmuş. **Dede Molla**'nın mezarın etrafına demir parmaklıklarla çevrilmiş.

Dede Molla'nın medfun bulunduğu mezarlıkta inceleme yaparken aynı köyden yanımıza gelen

Mevlüt Filikçi'nin anlattığına göre bundan 50 yıl önce Dede Molla'nın kabri bakımsız olduğu için bir türbe yaptırmaya karar verirler. Türbeyi inşaatı için tuğlalarla inşa başlar belli bir seviyeye gelir, köylülerde akşamleyin evlerine gider. Sabah geldiklerinde tuğlayla örülmüş kısmın tamamen yıkıldığını görürler. Bir anlam veremezler. O gün tekrar yaparlar. Ertesi günü yaptıkları şey yine yıkık bulurlar. Bunun üzerine gece etrafa nöbetçi koyarlar. Acaba birimi yapıyor, diye. Fakat gece nöbetçilerin bir anlık dalgınlıkları sırasında yapılan kısım birden yıkılır. Bunun üzerine olduğu gibi bırakırlar. 10 yıl önce mezarın demir parmaklıkları, iki sene önce de türbenin üstü etrafı açık kalmak üzere yeniden yaptırılmış.

Tarihi bir mezarlık olan Dede Molla Mezarlığı'na ise en son 2 yıl önce Emine Hanım (Borucu) ve 15 yıl önce de Kazım (Avcı) isminde iki kişi defnedilmiş. Günümüzde yeni defin yapılmıyor.

Tespit edebiliğimiz kadarıyla mezarlıkta Osmanlı dönemi (1870'den sonraki devirlere) ait bazı mezar taşları var. Sille taşı ve mermerden yapılmış mezar şahidelerinin çoğu yosun tutmuş olan bu mezar taşları okunmaz halde ve taşların üzerinde yazılar kaybolmaya yüz tutmuş durumdadır. Bazı mezar taşları ise parçalanmağa başlamış. Bir kısmının ise parçalanıp toprak altında kaldığı görülüyor. Mezarlığın bulunduğu yer düz arazi olduğu için rüzgar erozyonu sebebiyle mezarlığa toprak dolmuş ve Bu yüzden mezarlığın ortası küçük bir höyük izlenimi veriyor.

Okuyabildiğim bazı mezar taş-

ları ise şunlar:

1. Merhum ve mağfur Nuri oğlu Deli Ali Ağa mahdumu Hacı Mehmed Ağa ruhu için Fatiha sene 1325/1907

2. Merhum ve mağfur Kurt oğlu Hacı Ali Ağa'nın mahdumu Hüseyin Ağa'nın ruhuna sene 1324/1906

3. el-Merhum vel-mağfur hlv? Çelveşir oğlu İsmail bin Süleyman'ın ruhuna Fatiha sene 1314/1896

4 Hu, el-Merhum vel-mağfur bükitli oğlu ...

5. el-Merhum el mağfurul-leh Ahmed'in oğlu Abbas, ruhuna el-Fatiha 1293/1876

6. Karındaşın olsun Bu gün ikiye ...sanmadım, el-merhum ve'l-mağfur Dedemoğlu karyesinden Derviş Deli Ali'nin....

7. Merhum ve mağfur, Fettah Hacı Musa Ağa'nın ruhuna Fatiha 1324/1906

8. el-merhum, Bodur Yusuf

Ağanın oğlu Hüseyin ruhuna Fatiha 1323/1905

Mezarlığa defnedilen ağaların çok olması Dedemoğlu köyünün ekonomik yönden zengin olduğunu gösteriyor. Eskiden Dedemoğlu Köyü mezarlığın karşısındaymiş. Arazileri ise o bölgenin en geniş araziymiş. Şimdi 33.000 dönümlük bir arazileri kalmış. Anlatılanlara göre 25 yıl evvel mezarlığın duvarı harap bir hale gelmiş. Köyde açık arazi olduğu için sürekli rüzgar eser, yeterli mahsulde alamazlarmış. Köyün yaşlıları "Siz mezarlığa bakmıyorsunuz. Bereket ondan olmuyor" demişler. Bunun üzerine Hikmet Avcı'nın muhtarlığı döneminde elbirliği ile mezarlığın duvarlarını yapmışlar. Bundan sonra köylüler kar etmeye başlamışlar.

Mezarlığa 2 km uzaklıkta başka bir mezarlık daha var. Bir höyüğün yakınında bulunan bu mezarlıkta "Kurt Dede" isminde bir zat metfunmuş. Köyün yaşlıların anlattığına göre eskiden bazı akşamlar bu iki mezarlık arasında ıııklı fenerlerin gidip geldiğini görürlermiş. Bunu köylüler Dede Molla ile Kurt Dede'nin birbirlerini ziyaretine yorumluyorlar.

Dede Molla türbesine daha çok çocuğu olmayanlar ve konuşma zorluğu çeken çocuklar getirilirmiş. Mevlüt Felikçi beyin anlattığına göre; İsmil'den konuşma zorluğu çeken beş yaşında bir çocuğu, babası buraya getirmiş. Bir ay sonra çocuğun konuşmasının düzeldiğini gördüğünü anlattı. Eskiden türbeye adak adayanlar, horoz kurban edenler (!) varmış ama günümüzde bu tip davranışlar görülüyor. Ayrıca Mezarlığın dışına kubbeli küçük bir camii de inşa edilmiş.

Mevlana'nın adının geçtiği her yerde mutlaka bir nefese uğrayan, Mevlana'yı ham iken pişiren, Mevlana'yı Mevlana yapan aşiktir Şems. Şems, Mevlana'nın hocalığını yapmıştır. Yaklaşık 3-3,5 yıl dostluğu ve yarenliği beraber tadmış, fakat bu iman dostluğuna daha fazla dayanamayan, şeytani vesveselerle yıkanmış beş altı kişilik bir topluluk tarafından Şems Hazretleri şehit edilmiş ve bir kuyuya atılmıştır. Bir rivayette göre; bu topluluğun içinde Mevlana'nın öz oğlu Alaaddin'de yer almaktadır. Bunun nedeni ise Mevlana'nın evlat edindiği Kimya hatunun kendi rızası alınarak Şems'e eş olmasıdır. Bu eşlik durumu ise beraber namaz kılmaktan öteye geçmemiştir. Daha fazla bir şey olması nefsin öldürmüş bir zat için zaten imkansızdır. Fakat babası ve abisinden çok farklı bir mizacı olan Alaaddin'in aşık olduğu Kimya hatunun bu evliliği genç adamın nefsinde derin yaralar açmış ve adının bu kötü olaya karışmasına neden olmuştur.

Şems Hazretlerinin şehit edildikten sonra atıldığı kuyudan bedeninin çıkarılamamış olması nedeniyle bu kuyunun hemen yanına yapılmış sanduka, mezar olarak kabul edilmiştir. Şu anda Şems ile Mevlana arasında on dakikalık bir yürüyüş mesafesi kadar ayrılık çıkmıştır. Fakat bili-

nen o dur ki seven sevdiğiyle beraberdir ve onlar asla ayrılmamıştır. Ahlaklarını Hz. Muhammed (s.a.v) alan, İslamı da birbirlerine bütün bildiklerini anlatarak maneviyatlarını nurlarından bu yüce âlimlerin varlıklarını onların mekânını ziyaret ettiğinizde elvan elvan koklayabilir, yürekte hissedersiniz.

Şems'i biraz daha yakından tanıyacak olursak;

1185 yılında künyesinde de yer aldığı gibi günümüzde Doğu Azerbaycan Eyaletinin yönetim merkezi olan ve tarihte Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bir bölgede bulunan Tebriz şehrinde Melik Dad oğlu Ali adında bir zatın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi Azeri Türklerindendir. Bu manevi iklim onun fitrat itibarıyla sahip olduğu bir lütfu. Henüz çocuk yaşlarında iken bu yönüyle ortaya çıkmıştır. Hayatının son yıllarını Konya'da geçirmiştir. Mevlana ile buluştuktan sonra bu dostluk halk arasında taştan sakız haline gelir. Onlar çiğnedikçe Şems de Mevlana da kırılır, incinirler. Bunun üzerine Şems Konya'yı terk eder. Buna dayanamayan Mevlana Hazretleri'nin daveti ile oğlu Sultan Veled tarafından geri getirilir. Bu dostluk böyle yıpratılırken onlara en güzel cevap Mevlana Celaleddin Rumi'den gelir;

“Onun ışığı vurmazdan önce

ölü bir nakıştım sadece taş duvarlarınızda. O, elindeki yay ile vurmazdan önce tellerime; hep aynı nameyi çalıp söyleyen, kendi sesine yabancı bir kuru rebaptım. Ben onun avucunda bağlar, bahçeler, ağaçlar görür; deryalar gibi geniş, deryalar kadar berrak sular görürdüm. Onun avucundan çıkan ağaçların gölgesinde dinlenirim. Lakin siz bunların hiçbirini göremezsiniz.” İşte bu kadar bağlılardı birbirlerine. Zaten bu tarif üzerine ne söylenebilir ki.

Şems ve Mevlana dostluğundan günümüze kalanların maddi değerlerine gelecek olursak: Türbe Şerafeddin Cami'nin kuzeyinde öncesinde mezarlık olan parkın içinde yer alır. Mezarlar kaldırılmış ve düz bir alan haline getirilmiş. Günümüzde modernleşmenin soğuk taşları altına gizlenen bu ayıp adeta bastırılmaya çalışılmış. Keşke orası hala dip dibe dikilmiş mezar taşlarının doldurduğu bir kabristan olarak kalsaydı. Sadece iki kişinin sığabileceği daracık patikayı adımlayarak ulaşıyorduk Şems'imize. Bir

zamanlar Şems aşıklarının, Hak dostlarının ve nice müslümanın kucak kucağa yattığı bu beton yığını altındaki seslere yürek verdim.

Türbenin ön kısmında giriş kapısına on metre aralıkla inşa edilmiş çeşme, tren vagonları gibi peş peşe dizilmiş beş bölmeden, 12 adet musluktan oluşuyor. Arkalı önlü su ikram ediyor, Şems Hazretlerinin huzurunda Rabbi-mize dua eden yanık yüreklere. Çeşmenin kitabesine göre; bu çeşme Hz. Mevlana Dergâhı son hücrenişin dervişlerinden Mehmet Arısoy Dede adına yaptırılmış, 17 Aralık 1958 tarihinde. Üzerinde ki şu dizileri okuyup da birkaç yudum su içilerek doyulmaz ancak birkaç yudum daha fazla içirir.

Bani oldu derviş Mehmed
İlahi Sen eyle Rahmet
Hu deyip hazreti Şems'e
İç suyun eylesin himmet
Mehmet Önder

Çeşmenin arka kısmına da bir fiskeye kondurulmuş. İç içe oturulmuş alt bölmedeki büyük, üst

bölmede ki küçük olmak üzere iç içe iki gül görünümünde ki fiskiye de tıpkı yaklaşık otuz metre sağ ön çaprazına oturtulmuş Emir İshak Bey Türbesi kadar yalnız görünüyor. Emir İshak Bey Türbesi kesik bir baş gibi oturtulmuş avluya. Yerin yaklaşık bir metre altında bulunan kapısı ve görüntüsüyle uyuyakalmış bir kaya gibi.

Şems'in Türbesi tekke olarak imar edilmiş. İshak Bey ise mescit ile birlikte yapıyı elden geçirmiş ve gelen misafirler için bir cami ve türbe haline getirerek genişletmiş. İlerleyen yıllarda da türbe çok sayıda tamirat görmüş. Günümüzde ise oldukça sade ve bir o kadar da huzurlu... Bahçenin en renkli simaları ise süslü tezgâhlarıyla Konya sembolleri, Şems hatıraları satan Şems in saklı yüzü ardındaki kiler hakkında konuştuğum esnaf ve renkli giysileri, parlayan gülüşleri olan cıvıltılarıyla ılık ve taze bir bahar gününde sessizliği dolduran minicik bedenler. Bakışlarınızı yükseltince türbeden uzanan beyaz minarenin üzerindeki megafonlar Şems'in Allah'a olan aşkını güneşe, doğuya her yöne, kıtalar ötesine haykırıcısına ağzını açmış bir Bilal olarak hayal edebilirsiniz.

Türbe duvarları taşlarla örülmüş bir kale gibi sağlam duruyor. İçeri adım atar atmaz görürsünüz yeşil sandukasını. Karşılandığınızı hissedersiniz. Üzeri pullarla boncuklarla işlenmiş el emeği yeşil kadife ve uçları püsküllü örtünün renkli ihtişamıyla buyur eder sizi içeriye. Şems Camisi müezzinden öğrendiğime göre; bu örtü Pakistan devlet başkanı tarafından 2010 yılında hediye edilmiş. Makamın sol ön tarafında iki metre boylarında antika bir saat bulunuyor.

Sağ tarafta ise müezzin odası. Sol arka kısımda cam bir camekân var ve içinde ümmetin ve Şems'in sevgilisi biricik Peygamberimize ait sakal-ı şerif bulunuyor. Aynı zamanda da Kâbe imamlarına ait kasetler olduğunu da türbe görevlisinden öğrendim. Bakmaya doyamadığım makamın hemen yan kısmından su sesini dinleyerek gerçek huzura, serinliğe ve manevi dünyaya dalarsınız. O an da ilk aklıma gelen içine atıldığı kuyu oluyor fakat kuyunun içinden çıkmayan bu seçilmiş ruhun bedeni yerini bu sese bırakıyor anla-

şılan.

Girişteki ahşap merdivenlerden bayanların namaz kıldığı bölüme çıkılıyor. Burası da gayet mütevazı bir şekilde düzenlenmiş. Zaten Hz. Şems başlı başına bir mütevazılık abidesi değil mi? Şems'in evinde ahşabın ve kahverenginin iklimine dokunabilirsiniz, soluyabilirsiniz. Burası siyah renkli feracesiyle gittiği yerlerde nam salmış kara gözlü, tok sesli ve Mevlana'nın güneşine biçilmiş bir dünya. Son yüz elli yıla ait dahi olsa pek bir şey kalmadığını, ne yazık ki mimarisinin ve teşrifatının kısır kaldığını fark edeceksiniz lakin bu boşluğu dolduran yüce alim size İslamın evlerinden

birisinde olduğunuzu hissettirecek yürek nefesini üfleyecek.

Sizde ömrünüz hala nefes alıyorken ziyarete gelin. Duyun Şems'in sessiz fakat içli su sesini, cemaat kıyamının suskunluğunu dinleyin, secdeye "Allahu Ekber" diyerek vuran dizlerin gümbürtüsünü bir de bu mübarek huzurda dinleyin. Dünya'nın dört bir tarafından akın akın gelenlerden olun. Bu huzuru bir kez yudumlayın. Şems'imizin de Mevlana'mızın da en güzel türbesi olan gök kubbede şükrü şükür bilip bir namazlık, bir dualık nefeste dinin güneşinin yanında alıp verin...

REHBER GÖZÜYLE: BOSNA HERSEK GÜNLÜĞÜ... (2)

Tuba KABAĞCI

Poçitel'deki gezimizin hemen ardından Blagaj'a hareket ettik. Otobüs bizi incir ağaçlarıyla çevrili taş bir yolun başında bıraktı. Burada sıcaklığın neredeyse kırk dereceyi bulduğunu daha iyi hissediyorduk. Aşağı doğru inen yolun sağ tarafı engin bir vadiyi andırıyordu. Yine taştan yapılmış evler bulunmaktaydı. Hediyeelik eşya ve meyve satıcıları yine yol kenarlarında kurulmuş küçük kulübelerinde ürünlerini sergiliyordu. On beş dakikalık bir yürüyüşün ardından Buna Nehri'nin kıyısına geldik. Burası bir su kaynağı ve buradan saniyede ortalama 45.000 litre su çıkmakta olduğunu öğreniyoruz. Nehrin kenarına balık lokantaları açılmış. Burası Antalya Dim Çayı'nı anımsattı bana. Bu lokantalardan birinde öğle yemeğimizi yedik. Yemek konusunda Bosna'nın zengin olduğunu söyleyemem. Mesela Türkiye'nin her köşesinde kebab kültürü farklılık göstermesine rağmen orada neredeyse tüm ülkede kebab tek çeşit. Ayrıca sebze neredeyse yok. İnsanların evlerinin bahçelerinde veya tarlalarında yetiştirdikleri lahana mısır vb. ürünlerden ibaret. Dikkatinizi çekebilecek diğer unsurlar ise yemeklerin porselen ya da cam tabaklar yerine bakır vb. kaplarda ikram edilmesi ve restoranlarda su istediğinizde pet şişe yerine size bardakta çeşme suyu

getirmeleridir. Yeme içmeye ve bunlarla ilgili düzenlere çok önem verilmemesine rağmen temiz oldukları söylenebilir. İçecek olarak cola ürünleri tüketiliyor. Ayran istediğinizde ayran kabı içinde biraz sulandırılmış bir yoğurt ikram ediyorlar. Genel olarak gezimiz sırasında içtiğimiz hazır suların çeşitliliği ülkemize kıyasla oldukça az. Bu durumun doğal su kaynaklarının bulunmaması ile alakalı olduğunu düşünmüyorum. Suyun bu kadar bol olduğu bir ülkede bu imkansız. Belki de hala bu suları işletebilecek tesislerin kurulmayışındandır diye düşünüyorum.

Su kaynağının hemen yanında yükselen kayaya bitişik olarak inşa edilmiş bir yapı dikkatimizi çekiyor. Blagaj ya da Alperenler Tekkesi. Bu tekke ilk olarak 1470 yılında yapılmış. 18. yüzyılda

Halvetilerin buluşma mekânı olmuş. Mütevazı bir derviş tekkesi olmasına rağmen, bölgenin en güzel manzarasına sahip. Tekke iki katlı ve üst katında hamam ve tuvaleti de mevcut. Bu kat da ziyarete açık ve içeride namaz kılabiliyorsunuz. Buraya girerken kıyafetinizin müsait olması gerekiyor. Bunun için bayanlara etek eşarp veriyorlar. Ayrıca Sarı Saltuk'un türbesi bulunmaktadır. Tekkenin her bir köşesi Osmanlı arması ve Türk bayrağı motifleri ile süslenmiş. Tekke'nin bahçesinde, bu muhteşem manzarayı seyrederek, bir Türk kahvesi yudumlayabilirsiniz. Bosna Hersek'te Türk kahvesi oldukça yaygın. Ancak bizdeki gibi orta, şekerli gibi tanımlar yok. Küçük bakır bir tepsi üzerinde cezve içinde kahve, fincan ve lokum şeklinde ikram ediliyor. Fincanın içine iki büyük küp şeker konuluyor, isterseniz şeker atıp karıştırıyorsunuz isterseniz kıtlama yapıyorsunuz.

Öğle yemeği ve kahve molasından sonra Blagaj'dan ayrılıyoruz. Bir sonraki durağımız Bosna Hersek'in belki de en iyi bilinen turizm merkezi Mostar. Kısa bir yolculuktan sonra Mostar'dayız. Mostar, Hersek bölgesinin en büyük şehri olarak bilinmekte ancak yaklaşık 110.000 nüfusuyla gelişmiş şirin bir ilçe görünümündedir. Gezdiğimiz bölüm elbette ki şehrin turistik yerleri yani en hareketli bölgeleri. Otobüs bizi Mostar şehrinin merkezinde bıraktı. Buralar sanki ara sokaklarda dolaşıyormuşçasına bir izlenim veriyor insana. Biraz sonra binlerce insanın aynı anda dolaştığı hareketli caddelerine giriyorsunuz. Her yer hediyelik eşya satıcıları ile dolu. Caddeler küçük taşlarla dö-

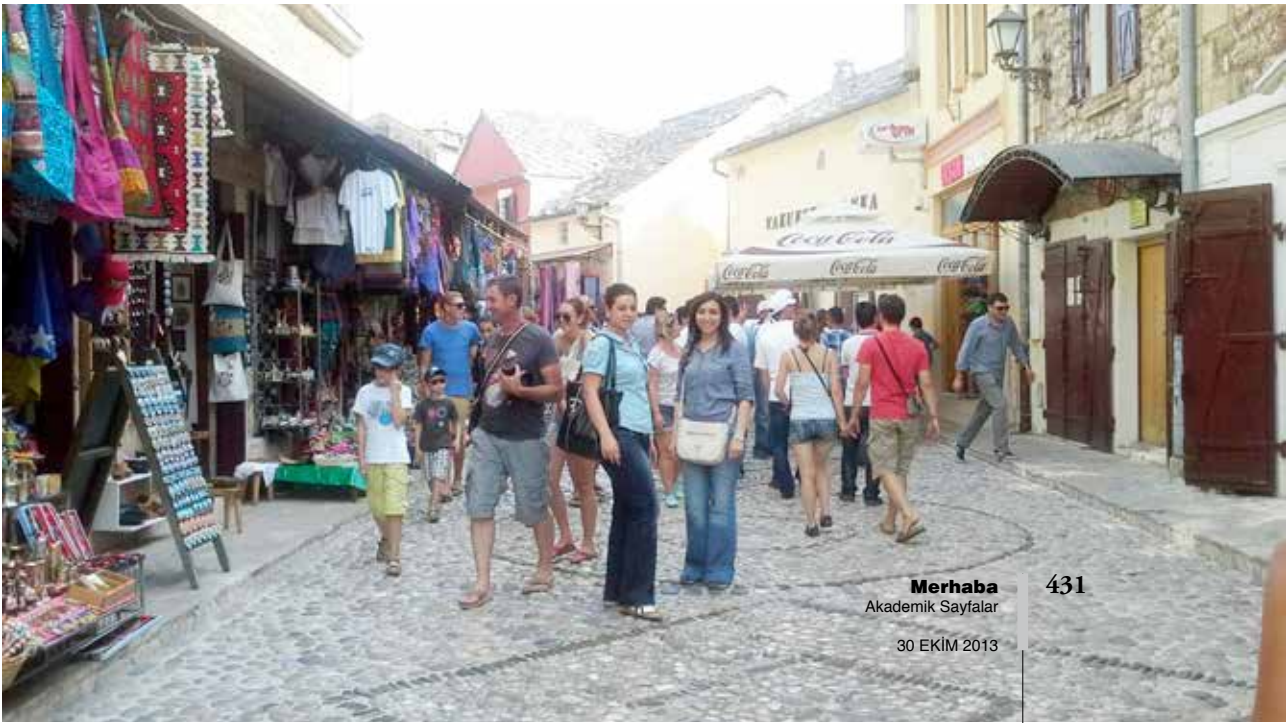

şenmiş, eski bir izlenim vermekte. İlk önce Koski Mehmet Paşa Camii'ni ziyaret ediyoruz. Bu camii Osmanlı vezirlerinden Sokullu Mehmet Paşa'nın rużnamecisi (olayları günlük sırasına göre kaydeden kimse) Koski Mehmet Paşa tarafından 1618'de inşa edilmiş. Bu camii de Bosna Hersek'teki her tarihi camii gibi yabancılara

ücretli. Bu kez camiinin arka bahçesine geçmek istiyoruz. Görevli Türk olduğumuzu öğrenince bizden para almıyor.

Ülkenin maddi yetersizliği camiilere bile para ile girilmesini zorunlu kılıyor diye düşünüyorum. Bosna Hersek bir savaş ülkesi. Ülkede hala süren baskılar ve her an savaş çıkacakmış paranoyası buranın gelişmesini önemli ölçüde etkiliyor. Burada işsizlik oranı maalesef %47; yani ülkenin yarısı işsiz. Sanayiden söz etmemiz mümkün değil neredeyse. Tarım faaliyetleri de dişe dokunur değil herkes kendi yiyeceğinden sorumlu gibi yaşıyor. Ülkenin en önemli gelirlerinin başında turizm geliyor. Bu yüzden turistik merkezler gelişmemiş bir ülkeye göre oldukça pahalı.

Biraz sonra kendimizi çarşının ortasında bulduk. Öncelikli derdimiz para bozdurmaktı. Bir postahane bulup, paramızı bozduruyoruz. Bosna Hersek'te "Convertible Mark" adında özel bir para birimi kullanılıyor. Halk arasında ya bunun kısaltılmışı KM (kaem) ya da Mark olarak anılıyor. Parayı

bozdururken Türk lirasının çok da değerli olmadığını görüyoruz. %30 zarar etmiş oluyoruz. Daha sonra öğreniyoruz ki burada en değerli para Avro. Bu yüzden kendi ülkemizden Euro ile gelmemiz daha uygun olabilirdi diye düşünüyoruz. Uzunca bir sokaktan geçtikten sonra harika bir manzara ile karşılaşırız. Mostar Köprüsü...

Mostar Köprüsü Neretva Nehri üzerine Mimar Sinan'ın öğrencilerinden Mimar Hayrettin tarafından 1566'da inşa edilmiş. 24 m yükseklikte ve 30 m uzunlukta. Köprü Bosna savaşı sırasında Sırp ve Hırvat güçleri tarafından 1993 Kasım ayında tamamen yıkılmış. Mostar Köprüsü savaşın en önemli kanıtı diye düşünüyorum. Çünkü köprünün batısında Hırvatlar doğusunda ise Müslümanlar yaşamaktadır. Ayrıca savaş öncesi burada Sırp'larda bulunmaktaydı. Osmanlı, buradaki etnik gruplar arasında 427 yıl boyunca yıkılmayacak bir köprü inşa etmiş, fakat ayrılıkçı güçler insanların arasına nifak tohumları attıkları gibi aralarında bulunan maddi ve manevi

köprüleri de kaldırarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmışlar. 1997 yılında köprünün yeniden yapılması için çalışmalar başlamış, TİKA, UNESCO ve Dünya Bankası'nın desteğiyle bir Türk şirketi olan ER-BU tarafından köprü restore edilmiştir. Köprünün orijinal taşları nehirde bulunup çıkartılmış, ancak kullanılamayacak kadar kötü olduklarından bu taşların çıkarıldığı taş ocağı yeniden sadece bu iş için faaliyete geçirilmiş ve taşlar buradan temin edilmiş. Köprü 2003 yılında Prens Charles tarafından yeniden açılmış ve 2005 yılında Mostar şehri ile birlikte Dünya Mirası Listesine alınmış. Bugün köprünün üzerinde her millettten insanla karşılaşmanız mümkün. Çünkü önemli bir turist potansiyeline sahip. Ayrıca köprüde eski bir gelenek devam etmekte. Eskiden genç erkekler, kızlara cesaretlerini göstermek için bu köprüden nehire atarlarmış, şimdi de atlayanlar var ama amaç biraz değişmiş; artık genç erkekler gelen turistlerle buradan atlayıp atlayamamaları hususunda iddiaya giriyorlar. 50-100 Avro karşılığında gösteri yapıyorlar. Çocukluğumuzda fuara gittiğimizde motosikletli bir adam yuvarlak kutu gibi bir alanda gösteri yapardı ve izleyiciler ona para verirdi, yapamazsın diye iddiaya girmiş gibi. Şaşırtıcı gelirdi birinin duvarda motora binmesi. İşte bunu hatırlattı bana bu manzara. 24 metrelik köprüden para kazanmak için hayatını hiçe sayıp atlayan insanlar oradakileri şaşırtıyor.

Otobüsümüze binip yeniden Saraybosna'ya doğru yol alıyoruz. Mostar ile birlikte gezimizin ikinci gününü de tamamlamış olduk.